

EJUSDEM ODONIS

Ex eodem Cod. Vindobonensi

QUOMODO ORGANISTRUM CONSTRUATUR (184).

In primis a capite juxta primum plectrum, infra usque ad aliud plectrum, quod ponitur post rotulum, per duos passus metire, et in primo passu pone C secundus finit. AC ad finem metire per tria, et quartus retro reddit G a G ad finem per tres, et quartus retro pone D a D ad finem per III, et in primo passu pone a. De a ad finem pone III, et in primo retro pone E, et ab E ad finem per III, in primo passu pone $\sharp$ Item a C ad finem per II et III retro pone F, ab F ad finem per III in primo passu pone b.

DE FISTULIS.

In mensuris fistularum istæ sunt voces CDEFG (184) Vid. Notkeri musica supra p. 101.

a $\sharp$ c. Gravis C, quæ est prima fistula, longitudo ponitur ad placitum : quæ divisa per quatuor passus, uno passu sublato reddit fistulam F. Quæ C si dividatur in tres passus, tertio passu sublato reddit fistulam G. G autem divisa in tres, quarto passu adjuncto reddit fistulam D retro ; D vero partita in tres, tertio sublato, reddit a ; a divisa in tres, quarto passu appposito reddit fistulam E retro. E iterum æquata in tres, tertio ablato reddit fistulam $\sharp$ Fistula F in quatuor passus redacta dat fistulam b, quarto passu succiso. Notet autem prudens musicus has mensuras constare per diatesaron et diapente.

APPENDIX AD S. ODONEM.

I.

DE REVERSIONE BEATI MARTINI A BURGUNDIA

TRACTATUS

BEATO ODONI CLUNIACENSI ABBATI DUBITANTER ASCRIPTUS.

(Ex Bibliotheca Cluniacensi.)

Epistola Fulconis, cognomento BONI, Andegavorum comitis, ad Odonem Cluniacensem abbatem.

Venerabili et sancto patri ODONI Dei gratia Cluniacensi abbati, FULCO Bonus, comes Andegavorum salutem et debitam reverentiam (185).

Solent quodam favoris præludio comparare benevolentiam, qui non satis præsumunt de amici conscientia. Ego autem, pater venerabilis, vobis scribens, nequaquam id mihi esse necessarium reputavi. Præsumo enim me vobis conjunctissimum compage duntaxat et glu-

(185) *Fulco Bonus comes Andegavorum.* Fulconis Ruffi filius, qui sanctum Odonem nutrit, uti docet Historia consulum Andegavensium, et nos alibi jam notavimus. Imo mater S. Odonis Fulconem ipsum lactavit in infantie primordio. Sic enim idem in fine

tino charitatis : quamvis respectu vestri minor sim dignitate, meritis autem minimus [*in impress, quamvis respectu vestri minor sum ; in dignitate autem judicis minimus*]. Non enim semper æqualia sociantur. Certe junguntur in ejusdem constructione tabernaculi saga cilicina cortinis subtilissimis (*Exod. xxvi, 7*). In area Noe immitis bellua cum homine mansueto exitialibus undis eripitur (*Gen. vii, 8*). Pulchritudinem creaturarum et formica exornat, et angelus. Et, ut domestico abutar exemplo, pulverulentis pedibus lutum oculorum positum, sublime in nobis ipsis

epistolæ : « Quod si jus in amicum pro convictus gratia, pro lactentis infantie participatione, liceret exigere, nihil credo mihi negaretis, quem mater in lactis participem accivit ? » Unde et Odo se *collactaneum* ejus vocat in epistola sequenti.

exhibet ministerium. Sed quorum hæc tam longo A repetita principio? Nempe ut astruam exemplis, et confirmem rationibus, sæpe comiti disparia, et sublimia humilibus debere condescendere. Condescendat igitur meæ parvitati vestra sublimitas, et præstate quod postulo, qui hoc ipsum præstitistis, ut postulare auderem. Meminit certe, non ambigo, vestra sancta paternitas, quam dulcibus eloquiis animam meam esurientem reficere solebatis: ut de sancto et mellifluo ore vestro illius ignis sæpius ardorem in me transfundi et accendi sentirem, quem Dominus Jesus misit in terra, et voluit vehementer accendi. Inter cætera vero vitæ æternæ colloquia, de communi patrono nostro, videlicet Martino, frequens erat nobis et jocunda fabulatio. Porro inter alia mihi retulistis reperisse B vos in quibusdam veteribus schedulis impolito exaratum sermone, qualiter ejusdem beati Martini sacratissimum corpus ob barbarorum incursus in Burgundiam delatum fuit, qualiterque exinde red- dita pace Ecclesiæ ad propriam urbem relatum. Ego autem et viri sancti amore, et piæ vestræ collocationis accensus desiderio, rogavi sæpius, et nunc iterum rogo, quatenus antiquitatis historiæ fide servata, suam in vestro dictamine rem ipsam explanetis: quo et tam pia narratione ædificetur Ecclesia, et filii pater expleat desiderium. Quod si ego tanti patris filius appellari non merui, nec merita ad id quod postulo, impetrandum sufficiunt: certe vel dignitas materiæ, vel Ecclesiæ utilitas obtinebit, quod poscentis villitas impetrare C non meruit. Martinus enim materia, utilitas Ecclesiarum ædificatio est. Vos autem quid Martino negabitis? Quid ædificationis Ecclesiis subtrahe- tis? Eia ergo, agite: quod et amicus postulat, Martino præstat, et Ecclesiam ædificat. Quod si jus in amicum pro convictus gratia, pro lactentis infantie participatione [participatio] liceret exigere, nihil credo mihi negaretis, quem mater in lactis participem accivit. Quem ergo materni lactis nutri- tristis participio, matris Ecclesiæ nutrita lacte sa- lutifero: ut sicut corporis mei vitam de matris lacte fovistis, ita animam de lacte Ecclesiæ foveatis.

Epistola Odonis ad eundem Fulconem.

FULCONI BONO gloriosissimo consuli Andegavo- rum, frater Odo humilis abbas Cluniacensis sa- D lutelem, gratiam et benedictionem.

Cum in sublimi humilitas et in magnis et mul- tis negotiis occupato, virtutis studium reperitur, vere, fateor, illius opus est, qui potest de lapidi- bus suscitare filios Abrabæ (*Matth.* iii, 9). Patet, credo, cur ista præmiserim. Ecce enim mundus in maligno totus positus est (*I Joan.* v, 19): nec tamen sibi vindicat generosissimum principem. Fulconem Bonum, a quo tamen in parte non minima vindicatur Fulco Bonus, utpote comes præpotens negotia tractat sæcularia: sed hoc, ut perpendo, specie tenus, in divinis vero medullitus occupatur. Placet etiam in his immorari, et Boni Fulconis bonitatem expri- mere: sed parco laudibus ne adulari videar,

et pareo jussis ne ingratus existam. Hoc saltem unum me dixisse liceat, rarum imo fere nullum reperiri, quem ita virtutis æmulatio sæculo subri- piat, ut mancipet honestati. Sed jam ad imperata respondeo. Siccine, comes gloriosissime, nemi- nem reperiebas, quem de virtute contuleres, et præcipue de viro virtutis Martino, nisi tuum col- lactaneum Odonem? Puto deerant præclara Francorum ingenia, qui sublimem materiam su- blimi æquipararent eloquentia? Sed, ut sentio, quod pace tua dixerim, privatus amor claudit oculum mentis: plusque tibi placet amici rusti- citas, quam cæterorum phalerata urbanitas. Sed esto, tibi paream: aggrediar quod hortaris. Ve- rumtamen quis fidelius tenorem historiæ, quam B describi postulas, scire potuit, quam tu ipse cujus Ingelgerius videlicet doctor et princeps in eadem protectione exstitit? Si igitur excusare liceret, si quid tibi negare nostri esset propositi, merito tibi respondere debuerim: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; majores tuos, et dicent tibi* (*Deut.* xxxii, 7). Sed quia, ut verum fatear, meipsum tibi debeo, etiam ultra vires parere tibi non diffe- ram. Et si enim inest ignorantia quam arguat præsumptio, vera tamen dilectio non horrescit. Parebo itaque non eloquens erudito, sed ut amico amicissimus. Plus verax, quam eloquens, inveniri conabor. Neque enim nostra patitur professio pompatici [hæc desunt in Impress.] [sermonis af- fectare gloriolas, studium est esse potius, quam C videri. Verum quia] nonnullis mos est scripta alio- rum ad unguem elimare, cum ipsi lippientibus oculis, si qua forte ediderint, vix respectent: rogo ut privata lectione contentus, et quæ privatim dic- tavimus privatus et ipse legas, ne si forte in ma- nus alienorum ipse venero, discerpar ab eis, quos non vera, sed vana delectant.

In tractatum de reversione beati Martini a Bur- gundaia præfatio.

Quoties ergo cujuslibet potentis muneribus vel beneficiis prævenimur [premmur], persolvendæ vicis ei obnoxii tenemur. Ea propter prædeces- sores nostri domno Turonensi Martino, qui fuit vir potens in opere et sermone, qui etiam tempore necessitatis Turonum [Turonim] suam de manu D potentis potenter eripuit, obligatores facti sunt. Inde etiam ereptionis suæ perpetuum memoriale statuentes, annuam in honore ereptoris sui cele- britatem iv Idus Maii celebriter celebrant, et erep- tionis [al. exceptionis] suæ memoriam recolunt, et vota sua liberatori suo solemniter persolvunt. Solemnitas autem ista, non translatio seu ordi- natio, non transitus, non exceptio dicitur, sed subventio ab iis quibus rei gestæ veritas melius innotuit, nominatur. Necessitatis vero superabun- dantes angustias, et urbis obsessæ calamitates et miserias dicemus [In impr. necessitates autem, angustias, aut calamitates urbis obsessæ et mise- rias disces], et ereptionis modum, et fugam etiam, qua fugere Rollonem voluit ille, qui Hastinum [Hastingum] fugavit. Mansionem etiam, qua in Anti-

siodoro mansit; reversionem etiam, et exceptionem qua a suis, Turonensibus videlicet, honorifice est susceptus, et in loco, ubi nunc adoratur, Deo annuente est collocatus, loco suo et ordine, prout Dominus dederit, stylo qualicumque prosequemur.

INCIPIT TEXTUS NARRATIONIS IN REVERSIONE
B. MARTINI TURONENSIS A BURGUNDIA.

Igitur quoniam Danorum tellus sibi insufficientis (186) est, moris est apud illos, ut per singula lus-

(186) *Danorum tellus sibi insufficientis.* Quæ horum Danorum fuerit origo, ne Danis quidem ipsis satis constat. *Danus* enim ille Gigas Humbli filius, ex antiquitatis schola jam pridem ab ipsa veritate rejectus est. *Andreas Vellejus* a *Dahis* Scythiæ populo repetit, *Ethelwerdus* a *Donia* urbe, *Cambdenus* a *Dausionibus* sive *Dancionibus*, quos in *Scandia* *Ptolemæus* statuit: ac tandem *Willelmus Gemeticensis* a *Danao Gothorum* rege. Quidquid sit, ut constat ante *Justiniani* tempora, qui vixit an. 56), eorum nomen orbi non innotuisse: sic verum est, historicos qui subsequuti sunt, eosdem postea cum *Nordmannis* sæpe confudisse. *Nordmanni* enim nulli alii quam *virii septentrionales*, ex *Norwegorum* scilicet, *Sueonum*, et *Danorum* fortissimis commisti, sicut habet *Helmoldus*: vel etiam, ut credit *Gemeticensis*, ex *Gothis*. Hujus verba sunt hæc: « *Dani Normanni* dicuntur, quia lingua eorum *Boreas North* vocatur, homo vero *man*. Inde *Northmanni*, id est, homines *Boreales* per denominationem nuncupantur. Sed originem tamen a *Gothis* noscuntur ducere *Dani*. » Unde et *Asso* lib. II *Historiæ sancti Berchorii abbatis*, quam vir et doctus et pius *Nicolaus Camusatius* in *Promptuario Tricassarum Antiquitatum* edidit: « *Erumpentibus*, inquit, ab occiduis partibus *Wisigothis*, qui et *Normanni*. »

(187) *Moris est apud illos ut per singula lustra.* Morem hunc Danorum optime describit *Duko de Quintino*, vetustus auctor, quem e *J. Stowæi* studiosi *Londinensis* urbis antiquarii bibliotheca citat *Cambdenus*, hoc modo, « *Dani* e *Scanza*, id est *Scandia*, velut examen apum e canistro, et gladius e vagina, diversitate multimoda, consuetudine barbarica prosiluerunt; cum petulanti luxu exardescerent soboles innumeras generavissent. Qui postquam adoleverunt, de rerum possessionibus contra patres, avosque, aut sæpius inter se ferociter obfurgati, exuberantes, et terram quam incolunt habitare non sufficientes; collecta sorte multitudine pubescentium, veterrimo ritu in externa regna extruduntur nationum, ut adquirant sibi præliando regna, quibus vivere possint. Cæterum in expletionem suarum expulsionum atque exercituum sacrificabant olim venerantes *Thur* (a), dominum suum, cui non aliquid pecudum atque pecorum, sed sanguinem mactabant hominum: holocaustum omnium putantes pretiosissimum, eo quod sacerdote sortilego prædestinante, juga bouum una vice diriter icebantur in capite, collisoque unicuique singulari ictu sorte electo cerebro, sternebatur in tellurem, perquirebaturque levorsum fibra cordis, scilicet vena, cujus exhausto sanguine, ex more, sua suorum capita linentes, librant celeriter navium carbasa ventis, deosque tali negotio putantes placare, velociter navium insurgunt remis. » Describit et *Gemeticensis* lib. I de *Ducibus Normannis*, cap. 4: « Qui tantis, inquit de *Danis* loquens, post hoc adoleverunt incrementis, ut dum repletæ essent hominibus insulæ, quamplures sancta a regibus lege cogentur de propriis sedibus migrare. Quæ gens idcirco sic multiplicabatur, quoniam nimia dedita luxui, mulieribus jungebatur multis. Nam pater adultos filios cunctos a se pelle-

(a) Id est *Jove*, unde et adhuc *Jovis* dies apud *Anglos Thursday* dicitur.

tra (187) multitudo non minima, dictante sortis eventu a terra sua exsulet, et in alienis terris mansionem sibi quoquomodo ad propria non reversura, vindicet. Urgente igitur duræ sortis inclementia, *Hastingus* cum innubera armatorum manu a finibus suis exsulans (188), *Gallias* ingreditur, civitates obsidet (189), mœnia subvertit, turres terræ coequat, oppida, rura, vicos, ferro, flamma, fame depopulatur. Contigit autem ut *Galliæ superioris* partibus incensis, *Turonum* (190), simili eam exterminio [at. incendio] consumpturus,

bat, præter uuum quem hæredem sui juris relinquibat. » Sed luculentius adhuc cap. 5, sicut patet in sequenti nota.

(188) *Hastingus cum armatorum manu exsulans.* *Hastingus* hic a quibusdam *Hastinus*, ab *Assone* lib. II *Histor. sancti Bercharii Astingus*, ab *Anonymo Majoris Monasterii* monacho *Hasterinus*, et ab auctore *Histor. rer. Ambaz. Havasten* dictus, pædagogus fuit *Bier Lothroci Danorum regis* filii, si *Gemeticensi* creditur, qui et ejus expeditionem sic enarrat cap. 5, lib. I: « Quæ denique lex per multorum tempora regum inconcussa mansit, quoadusque *Lothrocus* rex patri in regno successit. Is etiam rex patrum legibus excitus, cum ingenti juvenum agmine sorte cogente filium nomine *Bier costæ ferreæ* a suo abdicat regno, cum ejus pædago *Hastingo* per omnia fraudulentissimo, ut peregrina regna petens exteris sibi armis acquireret sedes. » Et paulo post: *Hastingus* vero a patria cum suo adolescente exsul proscriptus, missa legatione milites de finitimis provinciis animo leves, bellicque cupidos ad hanc expeditionem invitans, innumerabilem pugnantium tyronum congregavit exercitum. Quid plura? Fabricantur naves, innovantur scuta, resarciuntur thoraces, poliuntur lorice et galeæ, acuuntur enses et lanceæ, omnique telorum apparatu accurate munitur exercitus. Inde vero statuto die pelago impelluntur naves, ad eas prospere festinant milites, elevantur vexilla, librant ventis carbasa, vehuntur lupi pernices ad lacerandas *Dominicas* oves, deo suo *Thur* humanum sanguinem libantes. »

(189) *Gallias ingreditur, civitates obsidet.* Hujus *Danorum* sive *Normannorum* ingressus ac infestationis meminerunt multi veterum, sed de tempore quo contigit, non satis inter se conveniunt; nec etiam ipse sanctus *Odo* seu quis alius sibi bene constare videtur. Quare quod *Claudius Falcetus* in hac discordia concordanda præstare nullo labore potuit, ego multo minus tentare præsumam. Exhibebo tantum quæ *Trajectensis* quidam episcopus de hujusmodi *Danorum* vastatione scripsit his verbis: « *Dani* Suenique, quos *Theotisci* lingua sua *Northman*, id est, *Aquilonales* homines appellant, subinde *Galliæ* provincias usque adeo depopulati sunt, ut ubi quondam agri opulentissimi, urbesque speciosissimæ fuerant, nunc bestiarum atque avium vasta sint habitacula. Et ubi quondam paradisorum pulchre vernantium seges voluptuosa pollebat, nunc e contrario:

Carduus et spinis surgit paliurus acutis.

Hoc si quidem deprædatio supradictæ gentis effecerat, quæ ipso, ut ferunt, anno, quo reges *IV* uno geniti patre inter se cum suis exercitibus dimicantes..... campos multo sanguine *Christianorum* fœdaverunt, piratica classi *Sequanæ* fluminis alveo invecta est. Post illum diem quantas *Gallorum* strages fecerunt, quantas urbes, regionesque incendio concremaverunt, horrendum est scribere, miserum enarrare. »

(190) *Turonum.* Sic appellat *Goffridus Vindocinensis* ep. 12, lib. I: « Cum apud *Turonum* nudatus esset a furibus. » *Annales incerti auctoris*, « *Turonum Galliæ* civitatem prædantur; » et *Frodoardus*,

descenderet. Ambazio itaque, et universis, quæ inter Ligerim et Karum continebantur, in favillam redactis (191), Turonum obsidet. Portis igitur custodias admovet (192), et ne quis tuto exeat, magno

« Revertitur Turonum Bodulphus. » Dicitur et *Turonis* singulari numero, sicut *Aurelianis Blesis, Pictavis, Cenomannis*. Joannes Majoris Monasterii monachus : « Quanti vero Turonis sit, et quæ vel qualia ejus bona. » Et Gesta consulum Andegavensium : « Confidens in auxilio Odonis Campaniensis qui Turonim, Blesim, Carnotum, Briam, Campaniam possidebat. » Item *Turonium* apud Gerbertum, epistola 61, his verbis : « Frater vester Godefridus atque Rainherius, Gobthero meo, quem Turonium nuseram, dixerunt. » Imo et *Turo* sicut in Historia consul. Andeg. : « Contigit quodam tempore regem Franciæ apud Turonem civitatem affore. » *Turoni* quoque plurium numero. Vita Caroli Magni, « Turonos ad sanctum Martinum orationis causa perrexit. » Et Hebernus abbas Majoris Monasterii, « Contigit Turonis Adalaudum confectum senio viam universæ carnis intrare. » Ac tandem *Turones*, ut in Philippide Guill. Britmis :

Deinde iter accelerat Turones festinus in urbem.

Sed hoc ultimum usitatius est etiam apud antiquos, ut pluribus exemplis indigeat.

(191) *Ambazio itaque, et universis quæ inter Ligerim et Carum in favillam redactis*. Hujus Ambazii direptionis per Normannos factæ meminerunt Gesta consulum Andegav. hoc modo : « Ambazium villa tantummodo, et in colle habens ruinas castelli antiqui olim a versutis Normannis deleti. » Meminit et vetus Historia dominorum Ambaziensium, sed verbis prolixioribus, et quæ locum Odonis luculenter illustrant : « Sic super ripas Ligeris, inquit, omnia vastantes Ambazio pervenerunt. Quod oppidum cum paucis defensoribus repertum cito capientes, totum succenderunt, pontemque Ligeris diruerunt. Ecclesias, unam quæ erat ultra Ligerim in introitu pontis, et aliam in loco qui Luat dicitur, sitam omnino destruxerunt. Qui in planitie prope Ambazium hospitati, locum qui Nigron dicitur, multo sanguine innocentium captivorum fœdaverunt. Quod ætate Ludovici Balbi cognomento Nihil fecit actum est. Quod stultitia Ambaziensium contigit, qui cum vicinis populis, obviam Normannis processerant, putantes eis nocere. Quia Normannis alia via incedentibus decepti castrum proprium amiserunt. »

(192) *Turonum obsidet, portis custodias admovet*, Eadem Ambaziensium dominorum Historia vetus, et hanc Turonicæ civitatis obsidionem et obsidentium paganorum fugam per S. Martini preces optime describit his verbis : « Vastatis itaque agris inter Carum et Ligerim, destructo etiam lapideo ponte-Blirei, cum ultra non reperirent quod diripere possent, collectis armorum copiis ad urbem Turonicam iter dirigunt. Omnia vero quæ in suburbio civitatis invenire potuerunt, facta prius miserabili hominum cæde demoliti sunt. Porro Turonici trepidare, concurrere, portas obserare, turribus se inserere, propugnacula armorum apparatu munire non cessant. Hostes portas urbis multo turbine quassantes toto nisu ingressum verbis sibi pollicebantur. Tunc clerici qui ibi aderant, juncto sibi totius civitatis agmine, rapido cursu ad ecclesiam convolantes clamabant : Sancte Dei Martine, quare tam graviter obdormivisti ? Ostende, quæsumus, pietatem, succurre, fer opem miseris : alioquin et nos peribimus, et civitas nostra redigetur in solitudinem. Qui ex sepulcro beati viri raptâ cistella, in qua sacratissimæ Martini reliquiæ servabantur, et cuneus ille, quem clerici ob pericula submovenda reliquerant, portæ urbis jam multo hostium turbine quassatæ intulerunt. Tunc vero oppidani, qui paulo ante metu propinquæ mortis exterriti fuerant, mox præsentia

A studiosoque conamine providet. Aggeres etiam struit, aspera complanat, et quidquid urbi capiendæ commodum esset, ordinat. Alieni infortunii rumor delatus [obsessis] conceptæ formidinis fomitem tantæ opitulationis animati, corporis et animi vires resumpserunt. Danis e contrario stupor vehemens incussus est, post stuporem formido, et mentis alienatio obrepsit : deinde fugam conati, videres, cum alter impediretur ab altero, ac super glaciem occurrerent, præcipites labi. Igitur oppidani Christum sibi per Martini preces propitium sentientes, eruptione facta persecuti sunt inimicos, ex quibus fere mille interfecerunt. Sicque glorificantes Dei misericordiam, qui eis inopitam victoriæ palmam dederat, reliquias beati Martini in locum suum restituerunt. » Sed et episcopus Trajectensis hanc memorabilem obsidionem ac fugam narrat : ejusque narratio, si quis forte desiderat.

B hæc est : « Cum igitur jam sexaginta aut eo amplius annos memorata Danorum classis, nunc Ligeris, nunc Sequanæ, nunc utriusque fluminis navigio ripas opplesset, tandem nostris diebus quanti beatissimus Martinus meriti esset, expertum est. Nam dum quadam vice vastitatis [vastatis] inter illos duos fluvios agris, ultra non reperirent quod in vicinis locis diripere possent, collectis simul armorum copiis, quæque procul prædati posita, primo in partes Turonicas iter dirigentes, omnia quæ in suburbio civitatis invenire potuerunt, facta prius miserabili hostium cæde demoliti sunt. Porro autem Turonici hoc audientes, trepidare, concurrere, quisque alteri adventum hostium nuntiare cœperunt. Tunc quod factum opus erat, portas obserare, turribus se inserere, propugnacula cutis alioque armorum apparatu munire non cessant. Sed cum pauci admodum essent, cernentes Danorum multitudinem facto impetu ad murum usque C proruere, totoque nisu urbis polliceri sibi ingressum, jam semetipsos desperantes extremo concilio, non in viribus humanis, sed potius Dei auxilio et sancti Martini interventu, salutem diffinierunt esse quærendam. Paucis itaque armatis qui tamen pro spretis animis morti se opposuerant, per propugnacula repugnantibus clerici qui inibi aderant, juncto sibi totius debilitatis agmine rapido cursu ad ecclesiam convolantes sepulcrum defensoris sui undique circumsteterunt, pavore nimio simul et dolore percussi. Ubi tunc inter gementes senes, inter plorantes pueros, inter lamentantes feminas sic conclamabatur : Sancte Dei Martine, quare tam graviter obdormivisti ? Cur ad pressuram nostram tibi evigilare non placet ? En tradendi sumus paganis ; en captivi abducendi, si quis tamen gladiatorum ictus evaserit. Et tu hæc omnia te nosse dissimulas. Ostende, quæsumus, pietatem ; succurre, fer opem miseris. Et qui D multa quondam pro alienis signa fecisti, saltem unum fac modo protinus, ut liberes nos. Alioquin et nos paribus [peribimus], et civitas tua redigetur in solitudinem. His ita flebiliter, raptam protinus ex sepulcro cistellam, in qua sacratissimæ Martini reliquiæ servabantur, cum luctu et lacrymis, ipsis, ut credo, angelis ad compassionem compulsis, portæ urbis jam multo hostium turbine quassatæ intulerunt. Tunc vero oppidani palmas quidem ad sidera, mentes ad divinam clementiam subrigentes, qui paulo ante metu propinquæ, ut putabant, mortis exterriti fuerant, mox præsentia tantæ opitulationis animari simul et corporis vires, et animi audaciam resumpserunt. Danis e contrario timor vehemens incussus est, post stuporem intolerabilis formido, post formidinem, ut plerique asserunt, alienatio mentis obrepsit. Videre videor miseros primum tremere, deinde fugam conari, statimque id tentantes ridiculo ambitu circumferri, perplexosque invicem cum alter impediretur ab altero, ac si per glaciem currerent, præci-

subministrat. Muros tamen reparant, et turrium A supra murum pernoctans victoriæ primordia initiavit, erant ruinæ maceriarum antiquarum, in quibus ferebant aulam fuisse Valentiniani (193), in qua sedens nequaquam assurgere est dignatus beato Martino antistiti, donec regiam sellam ignis operiret, ipsumque regem ea parte corporis, qua sedebat, afflaret incendium, solioque suo superbus excuteretur, et Martino inimicus assurgeret. Ibi archiepiscopus cum populo devoto ecclesiam, quæ sancti Martini de Basilica dicitur in honore itidem ipsius sancti instauravit. Ea propter igitur synodo celebrata, [auctoritate (*abest in impr.*)] archiepiscopi, et episcoporum, qui convenerant, statutum est, ut singulis annis deinceps per universam diocesim Subventionis hujus festum

II. Fugiant igitur [ergo] Dani, fugientes Turo- B (194) iv Idus Maii solemniter celebretur, quæ nullo alio nomine rectius, quam Subvantio, censetur.

nici persequuntur : fugientium pars gladio cadit, pars capta reducitur, et pars fugæ subsidio elapsa est, et usque ad sextum lapidem ab urbe persecuti sunt Danos, triumphatoris sui corpus cum hymnis deferentes et gloria, per quem sibi triumphus cessit et victoria. Unde et in ejusdem belli triumphali memoria, in ipso loco, quo sancti subsistit corpus, in honore ipsius fabricata est ecclesia, quæ propter belli eventum, sancti Martini Belli sortita est vocabulum. In eo autem urbis loco, quo corpus ejus

pites, labi, ludumque præbere spectantibus : palam dantes intelligi quantas cuniculus ille quem clerici ob pericula submovenda convexerant, importasset ærumnas. Igitur oppidani Christum sibi per preces Martini propitium sentientes eruptione facta persecuti sunt inimicos. Quorum passim per agros palantes, et per lucos male latitantes fere ad nongentos interfecerunt : detractisque manibus [manubiis] velociter in urbem regressi sunt, magna voce laudantes et glorificantes Dei misericordiam, qui eis inopinatam victoriæ dederat palmam. Porro corpus beati Martini confestim restituerunt in locum suum, summas ipsi gratias agentes, quod eos prætantissima sua interventione satis solemniter adjuvarat, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

(193) *In quibus ferebant aulam fuisse Valentiniani.* Joannes Parisiensis in Memoriali historiarum : « Virtute sancti Martini, inquit, statim Dani territi fugerunt, quos Turonici persecuti sunt usque ad sextum lapidem, ubi ob memoriam ejus in loco ubi corpus sanctum substitit, in honore sancti Martini ecclesia fabricata est. Ibi autem erant antiquarum maceriarum ruinæ, ubi dicebatur aulam fuisse quondam Valentiniani imperatoris, in qua sedens non est dignatus assurgere sancto Martino. »

(194) *Subventionis hujus festum.* Sancti Martini solemnitates plures, inter quas et subventio hæc, et reversio corporis ejus a Burgundia, sicut notat anonymus Majoris Monasterii monachus in tabulis episcoporum Turon. his verbis : « Solemnitas ipsius basilicæ, triplici pollet virtute, id est, dedicatione templi, translatione corporis sacri, vel ordinatione episcopatus ipsius sancti. Hanc enim iv Nonas Julii observabis. Depositionem vero ejus iv Idus Novembris esse cognoscas. Reversionem vero ejus a Burgundia Idus Decembris. Subventionem vero ejus, qua suos Turonos videlicet ex manu Hasterini liberavit, iv Idus Maii. »

III. Elapsis post Hastini [Hastingi] incendia tribus lustris, successit ejusdem genus [gentis], et simili sorte a finibus suis exsulans, Rollo vir armis strenuus (195), sed circa Christianæ professionis homines inhumanus : peditum multitudine, equestri [equestris] ordinis copia, milite multiplici stipatus. Ille, Flandrensibus, Northmannis et Britonibus in martio congressu sæpe numero confectis, civitates eorum et oppida, necnon et ecclesias in favillam redigens, non minimas hominum strages dedit. Cenomanis postmodum obsessa (196), exercitus sui procurato-

C (195) *Rollo vir armis strenuus.* Sic nuncupatur et apud Gemeticensem initio lib. n de Ducibus Normannis, estque princeps ille Normannorum, qui direptis per Gallias urbibus, et ecclesiis incensis deum juxta Sequanæ ostium consedit, regionem a suorum nomine Normanniam denominavit, quæ prius Neustria dicebatur, et Carolum simplicem Francorum regem eo adegit, ut se Christianum effectum ducem declararet, filiam in matrimonio collocaret, et in dotem ac beneficium Normanniam ipsam confirmaret : quanquam et ipse postea regi fidelitatem per osculum perdis promittere renuit. Historia rerum Ambaziensium : « Rollone, inquit, effecto Christiano Carolus Stultus dedit ei Normanniam cum filia sua Gilla, qui pedem Caroli Stulti noluit osculari, nisi ad os suum levaret. » Et Chronicum Andegavense : « Carolus Stultus dedit Normanniam Rolloni cum filia sua Gisla. Hic non est dignatus pedem Caroli osculari. »

D Cumque comites illum admonerent ut pedem regis in acceptione tanti beneficii oscularetur, lingua anglica respondit : Ne se Bigod, quod interpretatur : Non per Deum. Rex vero et sui illum deridentes, et sermonem ejus corrupte referentes, illum vocaverunt Bigod, unde Normanni adhuc vocantur Bigodhi. » Quibus addi potest et quod ait scriptor Gestorum consulum Andegavensium, his verbis : « Baptizata Normannorum duce Rollone, cum omnibus suis, concessa erat eis a rege Francorum et duce Hugone, pactis pensionibus de servitio Francis reddendo, et pace tenenda, terra illa quam ex illo tempore usque modo tenent. Nam Rollo Christianus catholicus effectus, Gillam filiam Caroli Stulti duxit uxorem, et deinceps terram sibi datam Normanniam vocari præcepit. »

(196) *Cenomanis postmodum.* Sic infra *Cenomanis capta*, Flodoardus, *Hugoni filio Roberti Cenomannis dedit.* Et Abo sub finem lib. i Obsid. Paris.

Nec satius quidquam sortiti apud hi Cenomannos Usurpatur tamen et singulari numero, quemadmo-

res Turonum usque transmisit, ut, urbe pessunda-
ta, auri et argenti affluentem [affluentem] copiam,
et cætera ejus bona diriperent, et illius incolas
vinculatos [vinculantes] secum adducentes capti-
varent. Dei autem providente clementia, tanta
Kari et Ligeris excrevit inundantia [inundatio], ut
sui unione pelagus unum efficerent, et a civitatis
accessu non minima sui altitudine cuneos hostiles
arcerent. Verum Majus Monasterium (197), quod
non longe a Turonis erat, funditus eversum (198),
centum viginti monachos, bis binos minus, ibi-
dem gladio percusserunt, præter abbatem et vi-
ginti alios quatuor, qui cavernis latitantes evase-
runt; abbatem tamen a latebris extractum tor-
mentis et cruciatibus ab eo exigunt, ut thesauros
ecclesiæ prodat et monachos, qui in cavernis late-
bras fovebant, in medium deducat. Vir autem Do-
mini abbas Hebernus (199), licet varia et multipli-
ci tormentorum violentia arceretur, nec thesauros
declaravit, nec filios in latebris latitantes revela-
vit; qui adhuc reservati sunt, ut patroni sui cor-
pus et inter alienos prosequerentur. Ita quidem
contigit; sed ipse potius comitibus exsilii sui

dum Turonis, Pictavis, etsimiles. Idem Frodoardus
Cinomannis et Baiocæ pacto pacis eis concessæ. Est
enim Cinomannis ea ipsa civitas quam Goffridus
Vindocinensis epist. 16, lib. m, Cenomannum, et
Hugo de Cleriis in commentario de Majoratu et
Senecalia Franciæ, modo Cenomannicam nomi-
nant.

(197) *Majus Monasterium*. A sancto Martino tertio
Turonorum episcopo constructum, uti docet Seve-
rus Sulpicius, qui et ipsum locum eleganter descri-
bit in historia Vitæ hujus gloriosi præsulis: « Ali-
quandiu, inquit, adhærente ad ecclesiam cellula
usus est: deinde cum frequentantium inquietudi-
nem ferre non posset, duobus fere extra civitatem
millibus monasterium statuit. Qui locus tam se-
cretus et remotus erat, ut eremi solitudinem non
desideraret. Ex uno enim latere præcisa montis ex-
celsa rupe ambiebatur, reliquam planitiem Liger
fluvius reducto paululum sinu clauserat: una tan-
tum, eademque arcta admodum via adiri poterat.»
Unde vero nuncupatum sit Majus Monasterium, et
qualiter monasticæ professionis merito principa-
tum olim obtinuerit, ac specimen omni monacho-
rum ordini et dignitati contulerit, aperit anonymus
ipsius monasterii monachus his verbis: « Nomen
quod dicitur Majus Monasterium ab eo Martino,
teste Turonensi Gregorio, huic loco novimus fuisse
impositum. Siquidem cum Majoris Monasterii mul-
ta sint majora, quæritur qua ratione tam excel-
lenti nominis privilegium vindicaverit. Cui quæ-
stioni tripartita occurrit solutio. Notum siquidem est
et satis celebre innotuit, quod beatissimus archi-
præsul Turonum Martinus, tria condidit monaste-
ria, primum Mediolanis, secundum Pictavis, ter-
tium vero a Turonis miliario, quod respectu et
comparatione duorum re et nomine Majus monas-
terium appellavit. Est et alia ratio quare vocabu-
lum tale sortitum sit, sicut Sulpitii Seve-ri, qui jam
dicti archiepiscopi vitam et actus luculento ser-
mone describit, fidei et veritatis plena docet as-
sertio, idem beatus archipræsul tumultuantis vitæ
mordaces curas declinans, in hæc secretiora loca
tanquam in portum quietis secesserat. Ejus autem
sanctæ clientelæ octoginta adhærebant viri, qui
nobilis instar magistri, in fame et siti, in cinere et
cilicio sese damnantes, mundum sibi, et se mundo
crucifixerant. Hi omnes sigillatim in singulis man-
sionibus tanquam in monasteriolum per totam
hebdomadam orationibus et jejuniis vacantes, die

A mercedem restituit. Nemo enim illorum residuus
fuit, quem Martinus Ecclesiæ non proferret [præ-
ferret] regimini, sublimaret dignitate. Recedenti-
bus Danis, postquam civibus, tumore fluviali
represso, libera recurrenti [discurrenti] reddita
est facultas, auditum Majoris Monasterii infortu-
nium et eversio, necnon et abbatis cruciatus et
pœnæ, et monachorum pretiosa mors et passio;
universorum, et maxime sancti Martini canonicor-
um, gaudia obumbrans [obnubilans], lacrymosa
subministravit suspiria, doloris immodici copio-
sam materiam propinavit.

IV. Mœstitiæ igitur et mœroris pallio amicti,
vultu lugubri assumpto, et ornatu, sicut moris est
compatientium, dolere cum dolentibus, gaudere
cum gaudentibus [flere cum flentibus], dolentes
et flentes ad memoratum accedunt locum, et do-
loris intrinseci tumore singultuoso perstilantes
foris: lacrymis [perstillantibus foris lacrymis]
aliquantisper imminutis, viginti quatuor mona-
chos, qui in cavernarum latebris morabantur,
extrahunt, et abbatem una cum ipsis cum debito
honore et reverentia ad suam secum deducunt

tantum Dominica ad grande monasterium, cujus
lateri perfosso ducis et doctoris eorum lectus et
mansio inhærebat, conveniebant. Harum igitur
mansionum relativæ comparisonis respectu mo-
nasterium illud, quo, ut dictum est, convenire
consueverant, Majus Monasterium non immerito
appellavit. Propositæ residuum questionis modo
tertio taliter enucleatur. Cum Cisalpina Ecclesia
multis et mirificis floreret monasteriis, solius Mar-
tini monasterium inter universa ordinis præcipuæ
et sanctæ religionis apicem præferebat. Quæ enim
esset ecclesia aut monasterium, ut ait Sulpitius,
quæ non de Martini monasterio cuperet sacerdo-
tes? Sanctitatis ejus merito et excellentia præ cæ-
teris virtutibus majoratum tenens, Majus monas-
terium, quadam meritorum prærogativa meruit
appellari. Duce igitur et præambulo archipræsule
Martino Majus illud monasterium extendit usque
ad mare religionis suæ palmites, et usque ad extre-
mum terræ sanctitatis suæ propagine dilatavit.»

(198) *Funditus eversum*. Meminit et idem Majoris
Monasterii monachus hujus eversionis. « In
præfato, inquit, monasterio, et abbatum vicaria
ex more successio, et vehemens religionis in dies
augmentario usque ad Hastingsi et Rollonis tem-
pora perseveravit. Quorum inanis ferocitas, Gal-
liarum urbes et ecclesias depopulans, monaste-
rium illud funditus evertens, et habitatore et reli-
gione inhabile et inhabitabile reddidit.» Et paulo
post: « Venit Hastingsus in Turoniam, et omnia su-
burbana, una cum Majori monasterio destructis,
et in favillam redactis, Turonum obsedit.»

(199) *Vir autem Domini abbas Hebernus*. Genui-
num et verum nomen hujus abbatis, non Herbertus,
Hibernus, Herbenus, Erbinus, aut Urbinus, sicut
corruptissime vocatur in editis Majoris monasterii
tabulis. Fuit autem ex abbate Majoris monasterii
factus archiepiscopus Turonensis, vel ipso teste
libro miraculorum beati Martini post ejus rever-
sionem a Burgundia. Sic enim ait in ejus præfa-
tione: « Contigit eodem mense, dum esset consul
Ingelgerius, Turonis Adalaudum confectum senio
viam universæ carnis intrare. Ingelgerius vero
consul auxiliante Deo, et intercedente beato Marti-
no, opitulantibus etiam clericis, necnon et con-
sentientibus civibus Turonicæ civitatis, introniza-
vit, et in sede episcopali sublimavit Hebernum
senem, sanctum beati Martini Majoris monasterii
abbatem et ministrum.

ecclesiam. In omnibus vero eos procurantes, delagerunt ipsis domum ecclesiae valvis inherentem, a qua in ecclesiam reciprocus ingressus et regressus secretior haberetur. Sex vero mensibus emensis, comperto canonici quod Rollo, Cenomannis capta, Turonum [Turonim] captum ire disponeret, communicato cum civibus [conciuibus] suis consilio, pretiosam margaritam, et singularem thesaurum, sanctissimi videlicet corpus Martini Aureliani usque transmittunt (200). Hujus latores et custodes extiterunt, Hebernus Majoris Monasterii abbas saepedictus cum viginti quatuor monachis, et duodecim canonici, qui Deo et Christi confessori Martino [die ac nocte] deservirent: comitatu eorum indeserenter [indesinenter] adherentibus duodecim Castra novi burgensibus (201), qui sanctis deservitoribus pie deservientes, eis necessaria providerent. Famae vero postmodum decurrentis [percurrentis] relatu edocti, quod Dani ad Galliae superiora processissent, cum thesauro suo ad sanctum transmeant Benedictum. Paucis vero elapsis diebus fama pervigili rursus praenuntiant, quod jam Rollo Aureliani advenisset, sanctorum bajulireliquiarum Chableiam [antea Glabeiam, sed corrupte] veniunt.

V. Tempore autem permodico ibidem commorati, metu convalescente iterum, cum thesauro illo incomparabili Antissiodorum (202) usque perveniunt. Episcopus vero fama perambula [praambula] praemonitus, et tota civitas, obviam ruunt, et tantum hospitem cum honore non indebito deducunt, et in ecclesia beati Germani, secus ejusdem praesulis feretrum, Martini non imparis corpus reponunt. Per merita igitur beati Martini, virtutes ibidem et miracula innumera fiunt. Caeci quidem visum, claudi gressum, febricitantes sanitatem, aridi sospitatem, leprosi mundationem, paralytici membrorum reintegrationem recipiunt. Fama vero quae clam nihil agere consuevit, per universas regiones sanitatum gratiam divulgante, tanta illic in dies infirmantium multitudo confluebat, ut ex numeri innumera aestimatione, regio

(200) *Sancti corpus Martini Aureliani usque transmittunt.* Eadem refert et jam citatus Majoris Monasterii monachus.

(201) *Cum duodecim Castri-Novi Burgensibus.* D « Plurimum, inquit idem monachus, jam dictae civitati confert Castri Novi contigua affinitas, cujus viri adeo illustres, ut auri, et argenti, varii, et grisei, diversarum insuper specierum, et totius mundialis gloriae copia exuberantes purpurati incedant. » Castellum novum sancti Martini vocatur in Chartulario rerum Vindocinensium, charta 28 his verbis: « Quod si forte, quia ut dicit, litteras vult discere, in civitate Turone, vel apud castellum novum sancti Martini voluerit habitare, ibi quoque praebemus ei, et suo homini tres tantum panes. »

(202) *Cum thesauro incomparabili Antissiodorum.* Historia dominorum Ambaziensium: « Mortuo autem Carolo Calvo, Dani, qui in infidelitate remanserant, cum Huasten duce suo Gallias tribus [al. tringinta, qui quidam, sexaginta] annis infestantes beati Martini corpus Antissiodoro canonicos transferre compulerunt. » Et tabulae Majoris

A oulibet exercitui assimilata videretur. Et quia civitas tantae insufficiens multitudini universos capere non poterat, per circumjacentes vicos hospitandi gratia diffundebantur. Omnibus [autem] pro voto per merita beati Martini antistitis salus optata reddebatur. In familiae vero ejusdem episcopi [pontificis] usum universa infirmantium transibat oblatio. Tantus autem oblatae pecuniae excrevit cumulus, ut numerum [munerum] quantitas excedens Antissiodorensibus clericis invidiae fomitem ministraret. Unde cupiditatis [et invidiae] stimulo perurgente, Martini ministros taliter alloquuntur. Quoniam tam a nostro, quam a vestro pontifice virtutes et miracula indifferenter fiunt, aequum est ut, si quid utilitatis exinde provenerit, utriusque ministri in commune partiantur [pervenerit, utrisque in commune partiatur]. Quibus evidenti ratione satisfactiones illi, postulantes [postulatae] jus communionis in hunc modum dissolvunt, dicentes: Antequam Martinus noster huc adveniret, vestro hic perordinante [perordinante] Germano, nullorum mentio miraculorum erat. In adventu vero nostri antistitis, piis ejus id obtinentibus meritis, et signorum frequentia evidens exhibetur, et ex impensae per eum salutis respectu, hujusmodi nobis beneficia proveniunt. Ut autem ex animo vestro omnis super hoc dubietatis scrupulus excludatur, leprosus hic, qui praee oculis est, in medio, si placet, praesulum sanandus inferatur. Si vero a Martini latere leprosi latus positum convaluerit, et Germani lateri ejusdem latus adjunctum in lepra perstiterit, virtutis auctori Martino miraculum ascribatur. Si autem e converso, a Martini parte [latere] leprosi pars posita non curatur, et Germano pars inherens sanetur, ad Germani meritum [merita] patefacta virtus et miraculum transferatur. Acquiescunt utique, et prolatae sententiae ab omnibus approbatur.

VI. In argumentum igitur agnoscendae veritatis, in medio praesulum leprosus ponitur. Decursis [decursa] itaque nocte illa vigiliis et (orationibus deest

Monasterii: « Ipsum sancti Martini monasterium, quod juxta urbem erat, concrematur, monachi et clerici trucidantur, et venerabile corpus sancti antistitis Antissiodorum defertur. » — Melius *Autissiodorum*. Sic enim Ammianus Marcellinus lib. xvi; *Percurso eodem itinere Antissiodorum pervenit.* Unde et apud Frodoardum *Antissiodorensis episcopus*, et in Nithardo lib. 1, *Autissiodorensis pagus*. Dicitur tamen et *Altissiodorum*, quae Ptolemaeo quondam *Antricus*, uti docet Hericus in Vita sancti Germani, his verbis:

Celtica qua medios exporgit Gallia tractus
Urbem haud incelebrem Galli posuere priores,
Antricus a priscis olim vocata refertur,
Aetas posterior pinnas, et culmina avitis
Moenibus imposuit, duri munimina belli:
Ex augmentatis verso cognomine muris,
Sive sequax usus dieas Antissiodorum,
Seu mutillare velis, et dixeris Altiodorum,
Nomine diverso res est cumulatior una.

Altiodorum pro *Altissiodorum*, versus causa dixit

in impr.), laudibusque, mane illucescente, convenientibus utrinque partibus, medietas hominis a Martini parte posita, sana et incolumis reperitur. Pars autem altera, occulto Dei judicio, salvanda [sananda] differtur. Ut autem per miraculum evidentius fides eluceret clarius, atque celsior [fides certior, clariusque eluceret], leprosi iterum pars sananda versus Martinum vertitur. Et mane facto, sub oculis omnium, homo totus ex integro alteratus in salutem invenitur. Sopita igitur est mutua-
lis hæc contentio, et Martini cultoribus ex tunc et deinceps infimantium universa cessit in pace oblatio. O admirabilis [admirandæ] urbanitatis Germanum pontificem, qui cum tanti meriti esset, ut mortuos suscitaret, in domo sua hospiti suo tantum detulit honorem, ut in signorum exhibitione eo se videri vellet inferiorem! O signipotentis Martini attollenda præconia, qui pontificalis ministerii dignitatem ubique in omnibus, licet exsul, observans, et civitatem exsili sui susceptricem miraculorum gratia illustravit, et suis sequacibus benignum, largum et affluentem se semper exhibuit! Elapsis postmodum quampluribus annis, pace Ecclesiæ reddita, Rollone fidei restituto, Turonici viri Dominum et patronum suum requirendi gratia Antissiodorum profiscuntur.

VII. (203) Conveniunt igitur Armarium [Januarium] ejusdem urbis episcopum, ut eis suæ licentia permissionis, proprium reducendi pontificem copia tribuatur. Quibus ille tale fertur dedisse responsum.

(203) *Conveniunt igitur Armarium.* Armarius hic, Annarius, sive Abnarius, aut ut quidam codd. habent Januarius, neque in tabulis Autissiodorensis Ecclesiæ, neque in Chronico Roberti sancti Mariani monachi, qui præcipue res archiepiscoporum Senonensium, et Autissiodorensium episcoporum scripsit, reperitur. Quare non dubium quin corruptum sit nomen, ejusque loco forte reponendus Umbaldus, qui post Wallam Ansegisi Senonensis archiepiscopi fratrem, Autissiodorensem rexit Ecclesiam. Obiit enim circa annum 900, tribus videlicet annis post reversionem corporis sancti Martini, quæ, sicut adnotat ipse sanctus Odo, contigit anno 887.

(204) *Cum Adalando.* Corruptum et alterum verbum, imo corruptius adhuc quod tabulæ quædam præferunt, hunc archiepiscopum Adlandum, Adelerandum, Adelardum, Adalardum et Aulandum differenter appellantes. Rectum et verum nomen illi fuit Adalaudus, fratremque habuit Raimonem Aurelianensem episcopum, sicut testantur Gesta consulum Andegav. his verbis: « Turonensium nobiles, atque pontifices Adalaudus et Raimo, ambo germani fratres, et ex Aurelianensi urbe nobiliter nati.»

(205) *Raimone Aurelianensi,* fratre scilicet Adalaudi archiepiscopi, quem et Rennerium quidam nominant.

(206) *Mainoldo Cenomanensi,* qui male *Mannardus* in tabulis apud Democharem excusis.

(207) *Gastinensis comes Ingelgerius,* Filius scilicet Tertulli, quem (ut legitur in historia Andegav.): « Carolus Calvus ob merita sua charum habens, uxorem ei cum aliquanto beneficio in Landonensi castro tribuit, nec non etiam cum aliquibus terris tam in pago Gastinensi, quam in locis aliis per Franciam casatum fecit.»

(208) *Hugonis ducis Burgundiæ nepos.* Ex Petronilla filia, sicut eadem consul. Andegav. Historia docet his verbis: « Circa id tempestatis mortuo

A Nolo ecclesiam meam tanto defraudari, thesaurum quia episcopus factus eo vestitam [investitam] inveni. Videntes itaque Turonici, se per eundem episcopum nihil proficere, ad regem Francorum, qui tunc temporis erat, meliora sperantes resiliunt: humili prece eum [rogantes ac (*voce hæc desunt in impr.*)] obsecrantes interpellant, ut Turoni [Turonis] et Martinum suum restitui jubeat, et urbem pastoris absentia, eo recepto, in gaudium convertat. Ad quos rex ait: Cum utraque civitas regii sit juris, et ab utraque nobis indifferenter serviatur, indignum ducimus, ut Antissiodorum, quæ de thesauri hujus possessione saisita est, præjudicii violentia spoliemus, et Turonum [Turonim] vestram, quæ huc usque illius vestituram [investituram] amisit, investiamus. Decedentes [decidentes] itaque Turonici [a spe sua], ad propria frustrati revertuntur. Cogunt igitur concilium cum Adalando [Adlando] (204) Turonensi archiepiscopo, Raimone Aurelianensi (205), et Mainoldo Cenomanensi (206), [et sancto Lupo Andegavensi] et cleri plebisque multitudine coacta, consilium ineunt quid facto opus esset. Eo tempore vir illustris Gastinensis comes Ingelgerius (207), Hugonis ducis Burgundiæ nepos (208), Lochiæ et Ambaziæ dominus (209), strenuus armis, summa potestate et probitate præditus erat, et Andegavensem consulatum (210) ex regio numere nuper sibi impartitum procurabat. In Antissiodorensi etiam urbem aulam propriam, et

C Tertullo in Francia, filius ejus nomine Ingelgerius, hæreditates ipsius possidens remansit, sub Carolo Calvo tamen generatus. Namque Tertullus nobilem duxerat uxorem ducis Burgundiæ filiam, nomine Petronillam, quæ hunc filium peperit.»

(209) *Lochiæ et Ambaziæ Dominus.* Ex parte conjugis Adendis, sive Adelendæ, Adalaudi Turon, archiepiscopi neptis: « Adelerodus [Adalaudus] enim, inquit Chronicum Andegav. et Raymo, ambo fratres germani, Turonensium et Andegavorum pontifices, neptem suam Adendim nomine cum alodiis suis, scilicet Ambazio, Buzenciaco et Castellione ei in conjugium copularunt.» Quod ipsum etiam testatur Historia consulum Andegavensium, his verbis: « Pontifices Adalaudus et Raymo, ambo germani fratres, et ex Aurelianensi urbe nobiliter nati cives, neptem suam Adelendam nomine ei in conjugium copularunt, tradentes ei cum puella per auctoritatem regis et optimatum patrimonium sua, quæ eis in Aurelianensi pago et Turonico hæreditate legitima proveniebant. Nam alodium agnationis eorum erat Ambazium villa tunc tantummodo, et in colle habens ruinas castelli antiqui olim a versutis Normannis deleti.» Sed quod de Lochia, sive Lochis, uterque scriptor tacet, historia vetus rerum Ambaziensium supplere videtur, cum ait: « Rex prudens Carolus cuidam nobili viro de Aurelianensi pago nomine Adelaudo, Lochas castrum, et duas partes Ambaziaci oppidi tribuit.» Si enim Adelaudo nepti suæ res omnes, quas in Turonico pago possidebat, dotis nomine contulit, sequitur quod neque Lochas, sive Lochiam, cujus erat dominus, sibi retinuit.

(210) *Andegavensem consulatum,* imo et Aurelianensem vicecomitatum, et regiam Turonorum præfecturam. Chronicon Andegavense: « Postea vero Ludovicus filius Caroli Calvi vicecomitatum Aurelianensem, et præfecturam Turonorum, et dimidium Andegavis comitatum ei in casamento dedit.» Et

vineas (211), et prædia [habebat (*abest in impr.*)] suburbana, et possidebat. Cum igitur tantum [in tantum] virum hujus negotii peragendi comoda confluerent, allegationis suæ officio fungi ab universis acclamatum est. Cum autem ad eum ob istius modi causam nuntios dirigere procurarent [disponerent], per subvenientem Dei, ut credimus gratiam, sancti Martini, ut ei moris est, oraturus intravit ecclesiam. Exiens autem ab ecclesia ab universis cum gaudio suscipitur, et ab omnibus ei honor debitus et reverentia defertur. Cum in medio eorum consedisset, tanquam a Spiritu sancto præmonitus in hæc verba prorupit: Viri Turonici, viri divitiis affluentes, cum divite ingenii vena calleatis, et prudentia et fortitudine polleatis; miro: admodum, et vehementer obstupesco, cur gaudium vestrum, lumen patriæ [vestræ (*deest in impr.*)] vestrum, inquam, antistitem Martinum tam longo exilio relegatum, vestra id agente incuria, reducere neglexistis. Cui illi cum lacrymis aiunt: Gratias vobis agimus, et primum Divinitati, quæ tuo id imperavit [inspiravit], cordi. ut de talibus nobiscum dissereres, et nobis in desiderio positus, desiderii nostri desideratum commonitorium faceres. Non est, inquiunt, domine mi, nostræ, ut putas, incuriæ: sed regis Franciæ pigra segnities nos impedit, et Antissiodorensis antistitis pervicax violentia nobis Martinum nostrum cum multo labore et instantia requirentibus denegavit [denegat]. Quoniam igitur obstinati illius antistitis cor induratum est; et quasi alter Pharaon factus est; non vult dimittere virum Dei, nisi in manu forti Proinde te, domine, cui nobilitas et strenuitas, et probitas etiam et potestas suppeditant, communi et humili supplicatione [rogamus et (*absunt hæc in imp.*)] obsecramus, ut zelo Dei, et beati Martini amore ductus. huic te conformes allegationi, et ipsum et cum ipso gaudium huic luctuose restituas regioni.

VIII. Videns igitur vir illustris Ingelgerius, universitatis illius post Deum spem in se penitus poni, lacrymas supplicantium miseratus et vota, promittit se injunctum sibi negotium pro viribus exsecuturum. Collecta igitur tam peregrini exercitus quam proprii multitudine non minima, sex fere millibus tam militum quam equitum secum electis, Antissiodorum venit. Continuunt interim Turonici ex sui præcepto pontificis unius hebdomadæ jejunia, et suum sibi reddi Martinum Deo supplicant jugi oratione, et

historia consulum Andegavensium: «Postea vero ipse rex prædictus vicecomitatum Aurelianensis civitatis in casamento dedit, deinde apud Turonos regiam præfecturam assecutus terram illam a Normannis viriliter defendit.» Itemque paulo post: «Datus est etiam ei et dimidius comitatus Andegavis civitatis, quia ultra Meduanam in Andegavo alter comes habebatur.»

(211) *Et vineas.* Codex ms. v. c, Pauli Petavii senatoris Paris, addit: *Vini superlatini bajulas*, quod plerique vulgo *vin passelatin* dicunt. Sed cum hæ voces absint in editionibus antiquis, et etiam in duobus aliis ms. codd. quibus usus sum, illas ut glossulam potius quam genuinam Odonis textum existimem facile compellor.

precum instantia. Stupet Antissiodorum [Antissiodorensis] civitas armato milite et insperato se reperi. Diei igitur crastinæ aurora illucescente, peregrinus comes impiger, postquam in ecclesia ante dilecti archipræsulis Martini corpus cum lacrymis orans, peregrinationis suæ preces et vota persolvit; convenit episcopum super depositi restitutione, dicens? pontificis nomen cum te et honor delectet, cur hujus prænominis [pronominis] etymologia perditâ, virtutum pontem non facis, sed subvertis, et gregi tuo factus forma deceptionis et doli, vestigiis [tuis] inhærentem a sublimi veritat's via dejicis, et in perditionis præcipitium ire compellis? Cur necessitatis tempore thesaurum fidei tuæ commissum, dilationis [dilectionis] innectens moras, reddere contemnis? Unum ergo tibi ex duobus elige: aut Turonicis suum Martinum, dilationis cessante mora, restitue, aut te nullatenus redditurum responde. Cui episcopus in his verbis stomachatus ita respondit: Non decet peregrinum cum armata manu loca sancta invisere, nec sanctorum pignora viribus et armis velle sibi vindicare. Hodie tamen cum tuis patienter sustine, et quid super hoc acturus sim, crastina tibi dies declarabit. Communicato interim cum coepiscopis, qui tunc forte aderant, consilio, quis actionis hujus exitus vel finis esse valeat, percunctatur. Cui Siagrius Eduensis (212), una cum Domnolo Tricassensi [Trecensi] (213), ad ipsum sapienter respondit. Non decet episcopum aliena rapere, vel cujuslibet depositum fraude vel violentia velle subripere. Beati siquidem Martini corpus, hostili urgente gladio, a Turonicis huc allatum, et ab eis penes te repositum novimus. Quod ergo a fidelibus fideliter tibi commissum est, tu quandoque [quoque] fidelis restitue, et fidei læsæ damna resarciens, exasperato comiti verbis eum lenibus, et officiis demulcens, postulata concede. Nisi enim spontaneæ, et cito reddideris, ad tui dedecus et ignominiam ablatum protinus tibi [te invite] videbis. Fac igitur de necessitate virtutem, et antequam imminens extorqueat necessitas, palliata [et] prudens præstet liberalitas. Acquiescit episcopus, et Andegavensi allocutione blanda delinito optatum exponit thesaurum. Aduit etiam et divinæ memoriæ abbas Herbenus [Hebernus] coram episcopis, una cum Ingelgerio, jam sine sociis. Divina siquidem providentia, et beati Martini oratione assidua mediante, jam promoti erant per universæ Burgundiæ

(212) *Siagrius Eduensis*, antea *Fiagrius* in excusis, et in cod. Pauli Petavii *Nivernensis* pro Eduensi. Sed cum uterque nec in Eduensibus nec in Nivernensibus tabulis reperiatur, labor est ut de Nivernensi potius agi credam; tum quia Nivernensis et Autossiodorensis archiepiscopo eidem, nempe Senonensi sunt; tum quia sanctus Odo Siagrium hunc Autissiodorensis coepiscopum appellat: quod de Eduensi, qui Lugdunensis metropolitani suffraganeus, accipi non potest.

(213) *Domnolo Tricassensi*, nuncupatur et Domiollus a nonnullis, et etiam ab omnibus tam excusis, quam manuscriptis episcoporum Trecentium catalogis abest.

provinciam omnes et singuli in episcopatibus et abbatibus : scilicet ut qui cum exsulato [qui eo exsulato] exsules advenerant, ab ipso exsulato, in ipso exsilio solo divitiis et honoribus sublimarentur. Denique ipsis mandavit [mandarat] per veredarios (214) sæpefatus abbas Herbenus [Hebernus], ut interessent ducatu, et ad evehendum corpus sæpe nominandi [sæpe nominati] antistitis : ut quem simplices monachi et exsules a loco proprio in exsiliu adduxerant, jam episcopi et abbates constituti ipsum solum exsulem loco proprio restituerent. Quod et factum est. Celebrata igitur propria de S. Martino missa solemniter, Ingelgerius Andegavensis et Abnarius Antissiodorensis assumptum onus illud nobile suis imponentes humeris, repatriandi aggrediuntur iter. Deducunt pontifices cum hymnis et laudibus sancti antistitis reliquias, necnon et clerus devotus, et vulgi undequaque decurrens frequentia. Reversis vero deductoribus illis Martini, exercitus aggressum capit iter, et optato potitur triumpho. Debitum servitii pensum ab abbate et monachis, necnon et clericis Deo in dies devotissime exhibebatur, et missa quotidie celebrabatur. In nobili illo exercitu nullus mollis vel effeminatus : nemo ibi feminam, nemo rapinam noverat ; sed [unusquisque] ex mercato competenti vivebat.

IX. Postquam igitur diœcesis suæ fines attigerat sacratissimi præsulis Martini corpus, mirum in modum et oves morbidæ pastoris præsentiam, et pastor recognovit quantam ovibus deberet diligentiam. Quamvis enim peregrinus inter extraneos miraculorum florisset copia : inter suos tamen, utpote sibi a Deo commendatos, et copiosior ei fuit sanitatum gratia, et, si dici fas est, propensior benignvolentia [benevolentia]. Quicumque ergo qualicumque incommodo ægritudinis laborabant etiam non apportati, etiam non rogantes, dextra lævaque per totam provinciam mirifice sanabantur. Quam [quia] vera promissio Salvatoris dicentis : *Opera, inquit, quæ ego facio, qui credit in me, et ipse faciet, et majora horum faciet (Joan. xiv, 12).* In signis enim et sanitatibus, quæ [quas] ipse Dominus per se dignatus est exhibere, fidem etiam poscentium cooperari voluit, ut crebro Evangelia probant. Unde est illud : *Vides tua te salvum fecit (Luc. xviii, 42).*

(214) *Ipsis mandavit per veredarios.* Antiquus veredariorum sive mutatoriorum equorum usus, quos tamen primum a Ludovico XI, Fr. rex institutos in Francia Philippus Cominæus scribit. Præter Josephum enim, Suetonium et Procopium, qui meminerunt illorum, etiam in veteribus Franciæ scriptoribus nihil frequentius. Historia consul. Andegav. in Fulcone Nerra : « Quo audito comes ad succursum suorum festinat, fingensque se Landonense castro suo ire, nocte et die equis sæpe mutatis equitat. » Et Marculfus lib. 1 Formul., cap. 11 : « Illustrem virum illum partibus illis legationis causa direximus, ideo jubemus, ut locis convenientibus eisdem a vobis evecio simul, et humanitas ministretur, hoc est veredos, seu paraveredos tantos. » Veredos et paraveredos dixit, quos Odo *veredarios* : Carolus Magnus in diplomate veteri *mansionaticos et paraveredos* : lib. II Capit. cap. 16, *paravreda* : Capitula episcoporum ann.

Per Martinum vero etiam non petentibus, etiam non accurrentibus, et quod majoris clementiæ est, etiam nolentibus subveniebat. Dum enim talia, tantaque virtutum insignia agerentur, quæ, etsi non viderent [videret], occultare fama non potuit. Ea percurrente duo paralytici, qui in villa cui nomen de Hedera est a prætereuntibus eleemosynam petentes, victitabant, dixerunt alter ad alterum : Ecce frater sub molli otio vivimus, nemo nos inquietat, omnes miserentur ; solus nobis labor est petere quod optamus. Licet, cum libuerit, somno indulgere, quieti vero jugiter : et, ut breviter dicam, ducimus in bonis dies nostros. Hoc [autem] totum nobis vindicat infirmitas hæc, qua jacemus. Quæ si curata fuerit, quod absit, necessario nobis incumbet labor manuum insolitus : quippe jam mendicare [mendicare quippe] inutile erit. Et ecce audivimus de Martino isto, in cujus diœcesi degimus, quod revertens ab exsilio in toto suo episcopatu neminem decumbentem præterit non sanatum. Nunc ergo, frater, acquiesce consiliis meis, et dicto citius fugiamus Martinum, ab ejus diœcesi exeuntes, ne forte nos sanitatum ejus copia comprehendat. Novum sane consilium, vota prorsus eatenus inaudita, tanto nolle carere incommodo, se, sibi reddi, effugere. Quid moror ? Placet utriusque consultum, et aptatis baculis sub utraque ascella, reptando potius quam gradiendo, fugam arripiunt. Sed Martini pernix potentia prosequitur fugientes, comprehendit refugas, comprehensos et inventos invitos reparat sanitati. Quod illi in sese experientes, nec dissimulare poterant, nec audebant silere. Nimirum non nescii illum potentem perdere [prodere] ingratos qui et nolentibus subvenisset. Exclamant igitur, prædicantes miraculum, et homines loci illius, quo id contigerat, ad laudem invitant Martini. Nec sibi integrum fore arbitrati, donec baculos sui languoris indices ad Martini matricem ecclesiam detulerunt, palam omnibus exponentes et suæ perfidiæ fugam, et Martini etiam circa invitos clementiam. Porro accolæ mansionis, in qua signum hoc sanitatis celebratum est, in nomine signipotentis Martini ecclesiam condidere, quæ usque hodie Capella alba nominatur.

X. Ingresso itaque beato archipræsule Martino propriæ parochiæ fines (215), mirum in modum res

880. *mansuarios in carricaturis et paraveredis* : et Procopius lib. II de Bello Persico, *equos publicos, quos, inquit, veredos appellare consueverunt : a rheda, scilicet Gallico nomine : unde et eporedicæ, boni equorum domitores apud Plinium libro III a cap. 17, et palefridus apud Stephanum Tornac., et alios ævi medii scriptores, equus, palefroi.*

(215) *Ingresso itaque beato Martino propriæ parochiæ fines.* Post annum scilicet tricesimum sextum, ex quo Rollo Gallias infestare cœperat, ut est apud anonymum Majoris Monasterii monachum. « Tricesimo, inquit, et sexto anno, postquam Francorum regnum a memoratis Danis, Rollone videlicet et Hastino infestari cœpit, corpus beati Martini ab Antissiodoro ad propria cum honore relatum est. In cujus reversione textus narrationis a beato Odone primo ecclesiæ ejusdem confessoris canonico et præcentore, postmodum Cluniacensi abbate editus, penes nos

inanimatæ et insensibiles, pastoris, sui sentientes adventum, grata congratulationis suæ signa præstendunt. Universæ siquidem arbores, et fruteta tempore brumali (216), repugnante licet natura, redivivis vestita foliis, et floribus vernant, et in sui ornatu, quantæ meritorum excellentiæ sit pater patriæ repatrians demonstrarunt. Itidem dextera lævaque in ecclesiis ejusdem parochiæ sine humano adminiculo signa divinitatis [divinitus] pulsabantur. Luminaria tam cereorum quam lampadarum divinitus accendebantur; in duabus maxime ecclesiis, quæ nomini ejus dicatæ sunt notæ [dignoscuntur]. In priore, quæ Majus monasterium nuncupatur, in qua vivens in corpore lectioni, meditationi, vigiliis, jejuniis, et orationibus, die noctaque Deo incumbibat. In altera, quæ sancti Martini divitis Castri Nivi dicitur: de qua primo Rollonem fugiens sublatus fuerat, in qua etiam ab universis episcopis diocesis

habetur. » — *Propriæ parochiæ.* Id est, diocesis, ut antea: *Postquam igitur diocesis suæ fines attingerat.* Parochiæ enim interdum pro diocesis integris, et vicissim interdum dioceses pro curiis, sive parochiis, quæ multæ in una diocesi. Capitulum. hb. vi: *Unusquisque episcoporum habeat suæ parochiæ potestatem,* id est, diocesis et totæ jurisdictionis. Et Sidonius epist. 16. lib. ix: *Peragratis forte diocesis domum veni,* id est parochiis, uti Jacobus Sirmundus ibi adnotavit.

(216) *Arbores et fruteta tempore brumati.* Chronicon Lemovicense breviter hanc, et antecedentes corporis sancti martini virtutes describit his verbis: « Anno Domini 879, corpus beati Martini propter Normannos Antissiodorum portatum miraculis claret. Sed propter oblationes monachis discordantibus inter Martinum et Germanum leprosus positus ex parte Martini sanatur, et alia nocte conversus perfecte mundatur, non impotente Germano, sed suum hospitem honorante. Cum autem conversis Nortmannis reportatur Turonis, omnia virent, et contracti duo, qui fugiant ante ipsam, inviti sanantur. »

(217) *Domno igitur Martino Turonum suam ingrediente.* Bene suam, quam et ab ejus præsentia corporis Guillelmus Brito præcipue commendat lib. iii Philippidos his verbis:

Inde iter accelerat Turones festinus in urbem
Quam geminum nitida flumen circumfluit unda.
Hinc Liger, hinc Carus: medio sedet inter utrumque
Clara situ, speciosa solo, jucunda fluentis,
Fertilis arboribus, uberrima fruge, superba
Cive potens, clero, populis numerosa, referta
Divitiis, lucis, et vitibus undique lucens.
Quam sacrosancti præsentia corporis ornat
Præsulis eximii Martini, gloria cujus
Onnibus Ecclesiis summum decus accumulavit.

Imo bene suam, quæ et ab ejus nomine *Martinopolis* olim vocata est. Bernardus Sylvestris in *Megacosmo* ad *Hericum*:

Emicuit Ligeris, ubi Martinopolis inter
Sydereos fluvios Pictaque rura sedet.

Matthæus Vindocinensis præfatione in librum *Thobis*, quem Bartholomæo Turonensi archiepiscopo dedicavit:

Sol, cujus radios urbs Martinopolis orbi
Commodat, et totum partis honorat honor.

Et monachus Majoris Monasterii: « Sublimatur *Martinopolis*, quæ et *Turonis*, metropolitanæ dignitatis excellentia. »

A suæ, a clero etiam et populo susceptus, in loco, quo [ubi] nunc adoratur, huc usque servatur. Domno igitur, ut diximus, Turonensi Martino, Turonum [Turonim] suam in millibus suis ingrediente (217), tota obviam ruit, et ab Adalando [Adalando] archipræsule Turonensi, et fratre ejus Raimone Aurelianensi, et Mainoldo Cenomannensi, et sancto Lupo Andegavensi, et a suffraganeis totius provinciæ episcopis, eis congratulante, occurritur, et omnis sexus indifferenter desiderato diu Domino suo lætabundus occurrens, lacrymis, quas gaudium extorserat, perfunditur. Ab episcopis siquidem et abbatibus, a clero et virginibus, a populis et baronibus, a pueris etiam et senibus in ecclesiam suam cum cereis et crucibus, cum hymnis et laudibus gloriosus antistes gloriose deducitur, et in propriæ sedis pristino gradu cum debito honore et summa reverentia collocatur (218). Hæc est igitur gloriosa, solemnis-

(218) *In propriæ sedis pristino gradu collocatur.* Delatum fuerat sancti Martini corpus in absida, quam olim beatus Perpetuus fecerat. Relatum in eadem Turonum ab Ingelgerio, baronibusque pagi Turonici, præsules Adalaudus Turonensis, Raimo Aurelianensis, Lupus Andegavensis, et Mainoldus Cenomannensis, cum cereis et crucibus exceperunt, et infra ambitum altaris cum honore componentes, Ingelgerium ipsum thesaurarium, et defensorem ejus Ecclesiæ constituerunt. Hujus rei notitia debetur Heberno in præfatione libri *Miraculorum* post corporis illius reversionem sive depositionem factorum quæ sic habet: « Absida siquidem ubi corpus beati Martini continebatur, quam etiam detulerant ab Antissiodoro, fusilis erat, ex auro et argento quod dicitur electrum, spissitudine duorum digitorum, auctoremque operis beatum Perpetuum, insculptarum g designans suffragio litterarum et versuum, nec erat, rima, foramen, fenestra et ostium in ea. Hanc autem fecerat beatus Perpetuus, quando elevavit corpus ejus a terra, involutum prius in purpura rubea, et diligenter consutum, sicque in hanc absidam posuit. Fecit etiam altare quadratum et concavum ex lapidibus tabulatis quod magna tabula cooperuit, et cum aliis cæmentavit. Fecit etiam intus aliam absidam ex aurichaldo, cupro, et stanno fusilem, habens palmum in spissitudinem cum ostio fusili; gumphiis, et virtevellis, et quatuor clavibus firmabatur. Fecit denique fredam desuper auro optimo, et lapidibus pretiosis tanto sacerdote condignam. Denique meruit idem consul cum venerabilibus episcopis Adalando Turonensi, et sancto Lupo Andegavensi, et Mainoldo Cenomannensi, et Raimone Aurelianensi corpus sæpe nominandi confessoris Martini infra ambitum altaris in altera absida componere, ipsumque ostium cum absida sigillaverunt, ita ut nec pateret aditus et introitus. Cum omni autem consilio dederunt Ingelgerio comiti præbendam beati Martini ipsi, et hæredibus ejus in perpetuum possidendam. Quia vero ecclesia ejusdem sancti tunc temporis carebat thesaurarie et edituo, consulem Ingelgerium intronizaverunt, et thesaurarium constituerunt, et defensorem ecclesiæ fecerunt, et tutorem omnium possessionum ejus ubicunque essent, delegaverunt. Qui sedem thesaurarii et domos cum redditibus, quandiu advixit obtinuit. Omnes autem qui cum consule Ingelgerio erant, et ad corpus beati Martini reducendum fuerant evocati, maxime vero barones Turonici pagi, fœdaverunt societatem, et beneficium ecclesiæ largiti sunt. »

que exceptio, qua archipresul Turonensis Martinus A ab exilio revertens ab alumnis suis officiose adeo excipitur, et in propria, ut dictum est, sede residens, omni petenti se, ut sui moris est, plurimum suffragatur. Hoc exceptionis celebre festum, anno ab Incarnatione Domini octingentesimo octogesimo septimo, a transvectione tricesimo primo Id. Decemb. celebriter agi ab Adalando [Adalando] archiepiscopo Turonensi, et a comprovincialibus episcopis celebrata synodalis sancivit auctoritas; quæ quando recolitur a Danis facta destructio,

et Martini repatriantis celebris et jucunda a suis memorialis exceptio memoratur. Te igitur [ergo], o bone Martine, pie pater, pastor et patrone noster, nobis [obsecro] filiis et alumnis, necnon et veneratoribus tuis, more tuo bona confer, noxia submove, et orationum jugi instantia gaudia nobis vitæ interminabilis obtine. Præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

II

SERMO IN NATALI SANCTI ODONIS

ABBATIS CLUNIACENSIS.

(Bibliotheca Cluniacensis, pag. 1761, ex vet. ms. Martiniano).

Ad sancti ac beatissimi Odonis patris nostri, B
cujus hodie festa celebramus, laudes addidisse aliquid, decerpisse est. Cum siquidem virtutum ejus gratia non sermonibus exponenda sit, sed operibus comprobanda. Cum enim dicat Scriptura: *Gloria Patris est Filius sapiens*, quantæ hujus sunt gloriæ, qui tantorum filiorum sapientia et devotione lætatur? In Christo enim Jesu per Evangelium nos genuit. Quidquid agitur in hac sancta plebe potest esse vitutis et gratiæ, de hoc quasi quodam fonte lucidissimo, omnium rivulorum puritas emanavit. Etenim, quia castitatis pollebat vigore, quia abstinentiæ gloriabatur angustiis, quia blandimentis erat præditus lenitatis, omnium civium in Deum provocavit affectum. Bene et congrue in hac die quam nobis beati patris nostri C
Odonis ad paradysum transitus exultabilem reddit præsentis psalmi versiculum decantavimus: *In memoria æterna erit justus*. Digne enim in memoriam vertitur hominum, qui ad gaudium transiit angelorum. Qui jam gratiam Christi clarificatus invenit, qui mundi gloriam non quæsivit.

Dicit sermo divinus: *Ne laudaveris hominem in vita sua*. Tanquam si diceret: *Lauda post vitam, magna post consummationem*. Duplici enim ex causa, utilius est hominum magis memoriæ laudem dare quam vitæ, ut illo potissimum tempore, merita sanctitatis extollas, quando nec laudantem adulatio nocet, nec laudatum tentet elatio. Lauda ergo post periculum, prædica securum. Lauda non navigantis felicitatem; sed cum pervenerit ad portum. Lauda ducis virtutem, sed cum perductus est ad triumphum. Quis autem vivens tuto possit, ac sine trepidatione laudari, qui et de præterito meminuit se habere quod debeat, et de futuro videt

sibi superesse quod timeat? Quis vero hominum in hoc corpusculo positus, debeat sibi quidquam vindicare de meritis, quorum iter dæmonum infestatio velut latronum obsidet multitudo, quibus omnes dies supplantatores invisi animarum laqueos tendunt innumerabilium mortium expavescendos? Navigantibus enim nobis per hoc mare magnum et spatiosum, in quo sunt reptilia quorum non est, numerus, animalia pusilla et magna, id est, diversa sunt genera inimicorum, qui secundum nostrarum virium quantitatem, compensato nobiscum agone luctantur.

In hujus itaque mundi pelage, nobis valde per-
timescendum est, ne navim nostram aut procella tempestatis abripiat, aut fluctus absorbeat, aut in æternam prædam pirata crudelis abducat. Adversus hæc ergo multiformia seculi mala, castigatis et castis actibus resistamus. Beati autem Patris Odonis merita jam in tuto posita securi magnificemus, qui gubernaculum fidei viriliter tenens, anchoram spei tranquilla jam in statione composuit, et plenam cœlestibus divitiis, et æternis mercibus navim optato in littore collocavit, qui contra omnes adversarios scutum timoris Dei tandiu infatigabiliter, tenuit, donec ad victoriam perveniret.

Quid enim fuit totus vitæ illius cursus, nisi unus cum vigili hoste conflictus? Quantis hic cæcis, a via veritatis errantibus, et de summa jam in profundum rupe pendentibus, amissum reddidit visum, et illum quo Christus videretur, reparavit intuitum? Quantorum auribus, sordis et infidelitatis obturatione damnatis, ad percipiendam vocem cœlestium mandatorum, pretiosum infudit auditum, ut vocanti Deo ad misericordiam, responderent per